

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՄԻԻՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԶՄԻՒՌՆԻԱ ԸՆԴՈՒՄ 31 ՅՈՒՆԻՍ 1871

ԹԻՒ 915

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Արժանական շարժումը՝ որուն պատճառով տուաւ պատկան անսխալութեան նոր վարդապետութիւնը՝ երկրամասը կը տարածուի բոլոր Արարիկի մէջ՝ առաջնորդութեամբ մեծահասակ Տէրինկէր Աստուածաբան վարդապետին։ Բաւական է որ քիչ մը ժամանակ պայտէս շարժումներ յիշեալ շարժումը. և պիտի չուշանամք անսխալութեան ի նոյն իսկ տասնեակներու դարու զհաստատութիւնն որ եկեղեցեաց որք անկախ և ազատ կերպիւ պիտի կառավարուին, այսինքն կաթոլիկութեան զերազոյն զլոյսն հոգեւոր իշխանութիւնը պիտի չճանաչեն։ Անձնական անսխալութեան օտարութիւն վարդապետութեան դէմ մտքաուղաց մեծագոյն մասին մտաբեր այս է, որ ոչ անպարտ ի գործ պիտի գրուի ըստ ամենայն երկմանց։

Տէրինկէր պիտանայի Աստուածաբանը՝ ընդդիմամբ ահա ին կուսակցութեան մի գլուխ եղած է. իւր հզոր ազդեցութիւնը առայժմ կը տարածուի բոլոր Արարիկի վերայ, ուսկից անթիւ անհամար գրութիւններ կը լինին, իւր ընթացքին համախոհութեան հետեւումը։ Այս գրութեանց մէջ յատուկ նշանակութեան արժանի է հայր Յակիմի մասին հետեւեալ գրաւոր հաւանութիւնը։

«Միւսիսի մէջ Տէրինկէր վարդապետին և իւր բարեկամներէն ստորագրուած Հայտարարութեան իմ կատարեալ և որոշ հաւանութիւնս կուտամ, և վստահ եմ թէ կրօնի, գիտութեան և իրաւասանաց այս մեծ գործողութիւնը սկզբնական և կեդրոնը պիտի լինի վերանորոգիչ շարժման, որ ինքն միայն կրնայ ազատել զիսկից և եկեղեցին և պիտի ազատէ զայն»։

Պատկան աշխարհական իշխանութեան վերայ հետեւեալ կերպիւ կը գրէ Ռ. Վիլիք օրագիրը՝ որ կը բնական կուսակցութեան զլիսուր պաշտպան թերթներէն մէկն է։

«Վերայի երեսփոխանական ժողովոյն անցեալ օրուան նիստին վերայ օրագրաց գրութե համաձայն»

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

ՍՈՒՐԲ ՏԵՂԵՍՅ ԽՆԳԻՐԸ
(Շարունակութիւն) (1)

«Իսկ երբ տեսան յաջողիլ խորեւ կարծեալ զհարձարացոյն Առան իրենց կրօնական կարծեաց համեմատ, գործը խիստ կերպարանաբար ընկաւ մեր իսկ սեպհականութիւնն էր ժամանակաւ և Հայոց ազգին տուած եմք լինի, և այն ատենց և ոչ զոնն նշանակեցի մը շափ հաստատութիւնն ցուցանել կարող ըլլալու և միայն իրենց նո՛, նո՛, նո՛, ընթանն ապա ինկաւ. վստայի զայց առնելով շատ անգամ իրենք իրենց փոխարին հասնելու յաջողած են ի խնդիրս սուրբ Տեղեաց, և ո՛ր և իցէ զբոլորեան միջոցաւ իրենց կամքը պաշտել տուած»։

«Արտանս» Տեղեաց իմ, որ կայացուցին իրենց իրենց գիրք. վայելած շնորհներուն համար փոխանակ կրօնատարար ըլլալու Հայոց ազգին, անոնց իսկ սեպհականութեան անհատատարութիւնն ընել յանդիմանեցան. ապա ուրեմն, Տեղեաց իմ, զիսկի կարեւոր այսուհետեւ այնպէս յայտնի թշնամոյն շնորհք ընել, հրաման տալ որ զայ իմ կրօնքս սպասել և նախատես, և այն իմ ի բնական սեպհական իրաւունքս եղած եկեղեցեաց մէջ։ Ներկեցք սուրբ իմ, ներկեցք, չկրնար Հայոց Աստուծոյ գիրքի պարան վնասներ կրելու և նախատեսներ ընելու ընդունել այնպիսի կերպարանեալ բարեկամ մը, որ ըստ առաջին ոգնուց, զինք փոքր ժամանակի իւր փուշերու չեղցեալով զստանալուն ստիպել արտաքս կանել»։

«Տեղ միտարացի, եթէ Հայոց ազգը Ս. Յակոբայ»

(1) Տես Ստորագրուած 902—904, 906, 907, 909, 912, 913 և 914 քիւրքը։

գատողութիւնները կը հաստատեն մեր զգայունքը. անօրուտ է յետ այսորիք ինքզինքնիս խաբելը. աշխարհական իշխանութեան դատը կը ստուգուի ազգային ժողովոյն մէջ։ Հայոք սրտի կը ճանաչենք և կը յայտանք այս ճշմարտութիւնը. այն, մեր բոլոր անկախութիւնը ի գերեւ ելաւ. վերջին նեցուկը պակասեցաւ պատկանութեան ի միմիայն ազգն, որոյ վերայ կրնար նա վստահանալ, ուստի ըսել է մարդիկէն ընդացաւ աշխարհական իշխանութեան գործը։

«Եկեղեցի կատեղիստութիւնները անօրուտ են. երկրայական մէկ բուն մը չնշանակէր։ Իսկ այն որ մեծ նշանակութիւն ունի, այն՝ զոր գրեթէ ամեն օրագիրները մատամբ ցուցուցին, այն՝ որ կատարեալ պէս պիտի ապահովուէ Հոռոմի կողմէն ինքնը՝ Կաղղոյ կառավարութեան յայտնի տրամադրութիւնն է, յորում կը ղարտուի՝ համաձայնութեամբ ազգային ժողովոյն, բան մը չընէ Պապին համար թէ ի պատճառս իւր տկարութեան և թէ չարակամութեամբ»։

Փարիզի Ա. Վիլիք օրագրոյն մէջ ևս հետեւեալ խորհրդածութիւնները կը կարգաւոր այս նիւթին վերայ։

«Բարեբաղնութիւնը և կրօնը ի միջոց անսխալ երկու անբաժանելի բաներ էին, և այսօրուան օրս ալ աւելի քան երբէք, կրօնը քաղաքային (բոլորից) գործ մըն է. և ևս մեր այս ըսածը ամենայնայնի կերպիւ կը բնական ի սպիտակուցայ և ծիսաւոր քահանայի մասնակցութեամբը երեսփոխանական ընտրութեանց։ Արդ երկրայական չլայ թէ ազգան կամանագան ի Հոռոմ նստող Պապը իտալական ազդեցութեան ներքե պիտի անկանի. հետեւաբար իտալական կառավարութեան մէկ գործակալը պիտի լինի սարգապէս. և որովհետեւ այս գործակալը պիտի հրամայէ բոլոր գաղղեացի կղերիս, ըսել է որ թէ երեսփոխանական ընտրութեանց մէջ և թէ ուրիշ առթիւ մէջ, Իտալական կառավարութիւնը պիտի ծանրանայ մեր գործոց վերայ նոյն իսկ մեր կրօնական պաշտօնատարաց միջոցաւ, Հրաման մի՛ եկեալ ի Հոռոմայ, այս»

վանքը ծախելու ըլլայ, և զնոյն օրիչ ազգ ըլլայ, և աւելի արգելաբար զարձակ նոյն ծախու անոնց ազգէն կամ մարդէն, նոյն եղած շնորհքը, զոր առժամանակ մի Հայք ըրած էին, գնորդներէ բունն զորոթեալ պիտի կարողանան օգտանալ, երբ գնորդ մերժէր։ Բ. Գրան դարձեալ այսքան ծանծրութիւն տալու պիտի յանդիմանելին արգելաբար զորոթ աշխարհ վրէժուի տալով ի հարկէ չպիտի կարողանային զայն առնել. վստայի գնորդ այնպէս կերպարանեալ թշնամի մը, որ իւր սեպհականութեան աչք ունի, անշուշտ բաց ի բաց կը մերժէր։ Ուրեմն ինչ տարբերութիւն կայ Հայոց մերժելուն զայն. քանի որ անոնք որ նոր սեպհականութեան տէր է՝ կը մերժէ. և զիսկ ուրեմն ծախելու իրաւունք ունեցող իսկ սեպհական տէրը՝ Հայոց ազգը չկրնար իւր ըրած շնորհքը ետ առնել, մերժել»։

«Արդեօր կարողացայ, Տեղեաց իմ, զոնն այսօր մեր բարեկամաց հասկըցնել թէ ո՛ր և է սեպհականութեան տէր մը ազատ է իւր սեպհականութիւնն ըստ կամայն գործադրել. ո՛ւր կամի՛ տալու, ո՛ւր կամի զլանալու ունի իշխանութիւն. և եթէ չունի, յայտնի է որ նոյն սեպհականութեան տէր չկրնար ըլլալ. և եթէ տէր է, ոչ որ կրնայ արդիւր զայն իւր սեպհականութիւնն ըստ կամայն գործադրել»։

«Մեր սեպհականութեան մէջ ինչպիս կրնամք ուրեմն թողարկել անոնց, որոնք մինչև ցարգ վայրած շնորհաց փոխանակ կրօնատարար ըլլալու՝ սպիտակա չօգտով կը համարձակին իրենց յափշտակիչ ձեռքը երկնքնել մեր ազգային միակ միակ արտութեան և սեպհականութեան վրայ. զայն ևս կորդիլ որ Հայոց ընդհանրութեան, մեծապայց և ազգատուց, որոնք և այրեաց, ծեղոց և երկատարարաց համարեալ թէ արեւմտ զինն է. ո՛ր աչք կարէ

ինքն իտալական կառավարութեան զՊապը գործակալ ունենալով, այս կամ այն կողմը պիտի մղէ ըզբոլոր գաղղեացի կղերը»։

Այս կայութեան անպատեհութիւնները այն ատեղ տիճան մարդոյս աչաց կը զարնեն որ աւելորդ է պըն. գեւ և անոնց վերայ ի սուրի։ Այսպիսի պիտուածի մը պատահելը գուշակելով՝ կրօնի նկատմամբ նոյն իսկ անտարբեր մարդիկ, ինչպէս մօտիկ Ռիէր, օրինակի համար, մեծ ջանքի քաջութեան հաստատուն սրահել Պապին աշխարհական անկախութիւնը։ Սակայն այս անկախութիւնը այժմ չկայ, և ջնջուեցաւ այն ատեղ լայն իրաց և դէպքերուն զօրութեամբը քան թէ մարդկային կամեցողութեամբ։ Բայց որովհետեւ յիշեալ անկախութիւնը որ մեզի համար տեսակ մի երաշխաւորութիւն էր, անհետ եղաւ, ստիպողական հարկ կայ մեր վերայ առաջը առնուլ այն վտանգներուն որոց մէջ ի պատահել առթիւց, կրնան ձգել զմեզ, ներկայութիւնը և շարժումը հզոր գործակալաց որք հնազանդեալ կը գտնուին ազդեցութեան և իշխանութեան օտար կառավարութեան մի։

Այս վտանգից առաջը անն լու համար՝ երկու միայն միջոց կան. որոց առաջինն է չորս հարիւր հազար զինուոր յուզարկել ի թերակղզին իտալական Պապին աշխարհական իշխանութիւնը վերահաստատելու համար. իսկ երկրորդն է՝ վճռել շատով զբաւնումը եկեղեցեաց ի աւերութեանէ։ Այս երկու որոշմանց մէջ ուրիշ միջին ճամբք մի չըլլալը խիստ զիւրիմանալի է անոնց համար՝ որք կճանաչեն զտրամաբանութիւնը քաղաքային կայութեանց։ Արդ՝ ըստ որում աշխարհական իշխանութիւնը վերահաստատելու համար չորս հարիւր հազար զինուոր խաղաղ յուզարկելը՝ անգործադրելի է, ուստի իրօք եկեղեցեաց ի տէրութեան բաժանումն էր, որ որոշեցաւ ամբողջ 10—22 ին երեսփոխան. ժողովոյն նիստին մէջ։

Անտարակոյս փորձ պիտի փորձուի քիչ մը ժամանակ տակաւին դէմ գնելու այս տրամաբանական հետեւութեան թողտալու զաշխարհական իշխանութիւնը

չորտասունէ, և որ սիրտ կրնայ չընկնի, երբ դոյս լի՛ն։ Վսեմա. Վ ալի փաշան ըստ. «Բաւթիք փոստում, իրենք ալ կը հասկընան որ այս սեպհականութեան համար խօսածնին բողոքողին անհիմն է. բայց միայն հանցեք դուք թողարկել որ իրենք տարին մի անգամ զան իրենց արարողութիւնը կատարեն. բոլոր խօսակցութեան նիւթը և նպատակը այս է. ասկից աւելի ըստանները բոլորը աւելորդ են, և զձեզ համոզելու ձեւեր են. թէպէտե գովելի միջոցներ ալ չեն. վստայի մէկ կողմանէ կը ինդրեն, որ դարձեալ նոյն շնորհքը թողարկուի իրենց, և միւս կողմն կերպիւ իւր գործին աւելի զբոլորութիւն կը պատճառեն»։

«Գիտեմ զժողովութիւնը չեն անոնք, վսեմա. Տեղ, ըստ Ս. Աստուծոյն, որ Ձեր Վսեմութիւնը ըստ ձեր ազնիւ բնութարանութեան չկամիր նոյն բառին բուն իսկ նշանարանն արտասանել. փոխանակ սպառնալիք ըսելու զժողովութիւնը կըսէք. այո, այնպէս է, սպառնալիքները շատ անգամ կը զժողովարացնեն զիւրու լուծուելի ինդրենքն սլ. և ի հարկէ Ձեր Վսեմութեան այդպէս ըսել կը վայելէ. բայց և այնպէս մեզ անմ անօթ չեն անոնց բոլոր բնութարանութիւնը քանի որ մենք բնիկ միւրան եմք այս Ս. Սթոնոյս մէջ, եթէ օտար միտարանութեան ըլլալով այս Աստուծոյ պաշտօնին կոչուած ըլլալի, անոնց քաղցրախօսութեանը զույլ հաւատացիլ շատացիլ թէ խաբուելի և անոնց սպառնալիքներն վստայնոյն, քան լիցի. մենք համայն միտարանութեամբ գեւտեմք նոյս բնութարանութիւնը, միշտ անոնց շարժումները զխտած եմք, իմացիք եմք անոնց մտաց խորհուրդը, որ նախ անենայն անուշոթեամբ կը վարուին, երբ անկախութիւն մի ունին կամ բան մը խնդրելու մտադր են. և կը վարանին մեր հետ կը օտարազիլ միտարանու»

ի կողմանէ Գաղղոյ . բայց ինչպէս որ մօտ թիւեր՝ ընդգէմ իւր բոլոր կենաց գիտաւորութեամբը , ըստիպուեցաւ թող տալու զՊապը , նոյնպէս շատ չանցած՝ անհրաժեշտ և անողորմ թաղաքային օդուտ մի հարկաւոր պիտի ընէ զըստանումը եկեղեցոյն՝ ի տէրութենէն : Եւ այս բանին համար բաւական է Պիոս Խննեւորդին մօտը և բարձրանալը ի քահանայապետական աթոռն՝ Պապի մը որ անձնանուէր եղած ըլլայ իտալական կառավարութեան : Մեր այս զրուցածներէն կը տեսնուի թէ՛ սրջափ մեծ կարեւորութիւններ շաքաթ օրուան երեսփոխանական նիստին վերաբանութիւնը , վասնզե՛ աշխարհական իշխանութեւն վրայօք խօսելով՝ ազգային ժողովը Գաղղոյ կղերին կազմութեանը վրայօք խօսեցաւ , և մօտիկ թիւեր՝ անմիջամտութիւնը վճռելով՝ նախասահման տնօրէնութեամբ մի , վճռեց զբաժանումը եկեղեցոյն ի տէրութենէն : Դուքէ այս կէտը իւր ուշադրութենէն խուսափեցաւ . բայց անուշտ անոր վախճանին դէմ գանդատողը մեք պիտի չլինինք :

ԱԶԳԱՅԻՆ

Մանչեսթերի Հայոց եկեղեցոյն արժանաւոր տէր Կերտէս քահանային ստ մեզ գրած նամակէն հետեւեալ աղջային անդեկութիւնները կը քաղեմք :

Ի 13 Դեկտեմբեր 1870 ժամանեալ ի Մանչեսթեր , գտի զեկեղեցին անկատար , բանցի ինչ ինչ թերութիւնք էին նորա : Իբրև եղև լրումն թերութեանց , ի ներկայ 1871 թուականի փրկչին՝ Յովնակարի օծու և տեսնաւ զրիցաւ յանուն ամենատար Երրորդութեան նորակառոյց ազգային եկեղեցի որ ի Մանչեսթեր . ի նոյն օրէ սկսեալ յամենայն կիրակի ի կատարի ժամերգութիւն և խորհուրդ սրբոյ պատարագի . և յամենեւ ժողովուրդք յեկեղեցի ամենայն ջերմեանովութեամբ մատուցանել քաղցովս , և միտք արին ի միտքալու թիւնս :

Եկեղեցին է յոյժ վայելուչ և գեղեցիկ ըստ երկայնութեան , լայնութեան և բարձրութեան . ունի մի աւագ խորան միայն , յորում է սեղան սուրբ Աստուածածինի . և աւագան յորմն տղաղորման դասուն քնդ ստորձանաւ խորանին , նոյնպէս և այլն ամենայն ըստ կարգի Արտաքոյ աւագ դրան տաճարին զրեալ է ոսկեգօծ անդրիական գրով « Առնենին ջրը , հոյի Կրկնելի » . այսինքն Հայոց եկեղեցի սուրբ Երրորդութեան : Ունի տուն մի ևս գեղեցիկն յորում բնակի վարդապետն կամ քահանայն . յորմնակի է ընդարձակ պարտէզ որով աւելի քան զմի կանգուն բարձր է ի վերայ վանդակ երկաթեայ : Թիւ ազգայնոց սատ ընտկեց՝ հասանի երբեմն մինչև ի յիսուն . ի սոցանէ մեծազոյն մասն են պօլսեցիք և ըզ-

թեան մի հետ գատ ունենալու լինին : Առանձին եղած ժամանակ կանարգեն և իրենց եկեղեցոյ շանթերը կարծուկեն մեր վրայ . իսկ տեսութեան ժամանակ անխնայ ար կըմտնին մեզ , հաւատար քրիստոնէութիւն քաբողովով , միտք ինչ և միտքանական քաղցը յորդորանքն եր կընեն մեզ : Երբ մեր ժողովուրդն նոր դարձեր ընելու լինին կամ իրենց տօնական օրերը միատեղ պատահին . երբ երևելի ուխտաւորներ բերեն մեր Ս . Յակովբայ վանքը ուխտ ընելու կամ շրջապայլու , անոնց դիմացը ամենայն սիրով տեսակցութիւններ կըլլայ յերկուց կողմանց , և իրենք մեզի աւելի սէր կըցուցնեն և մեծարանք , թէ և մենք գիտեմք թէ ինչ ձեւեր կ'որ կըբանեցնեն : Բայց երբ այսպէս խնդիր մը պատահի , իսկոյն նոյն հիւրերուն՝ որոնք որ երևելի մարդիկն են , և ամեն մէկը Երրորդային մէկէլ անկեղծ կըբնակի , իսկոյն անոնց կտրին զրեւ և ծանօթութիւններ տալ մեր վրայօք թէ , կը յիշէք վե՛սմասիւց իշխան կամ գօծի , երբ ձեր հետը Հայոց վանքը զնայինք , մենք ինչպէս և որ աստիճան սիրով վարուեցանք և իրենց պատիւը ստանցինք և միշտ կըպահենք , և այլն . այլ անոնք ամորդի և անկիրթ մարդիկ , միշտ մեզի ցաւ կըհասցընեն , մեր իրաւունքը կը յափշտակեն . մեզի քան ի յոր կըբաշքընեն , մեզի շատ մը զբաւական նեղութիւններ կուտան , և այլն և այլն : Երբ այս բոլոր Երրորդային որ և իցէ անկեղծ , որ ըսողը խնդրն չհաւատար թէ Հայոց ազգը անկիրթ է , անբաղաքալուր է , և միշտ յափշտակիչ ընտրութիւն ունի . իսկ Լատինք սուրբ , անարատ , անմեղ , և միշտ յափշտակեալ : Այս ըսածս ստուգից Երրորդային բարեկամ մի , երբ տեսութեան եկու մեզ , այն ինչ սուրբ Տեղեաց վրայ խնդիր բացուած կըվստկինք , ըսաւ . « Մինչ սուրբ Երրորդութիւն եկած չէի՝

միտնիտցիր . իսկ այլքն յայնպէս քաղցրաց . ամենեքին են երեւելի անձինք և վաճառակներ : Իւրարանչիւր որ ունի ինքեան տուն զորոյ (օթիւ) , պատուաւոր և հաւատարիմ՝ ծանուցեալ են առաջի անդրիացի մեծամեծ վաճառականաց : Զանուան սոցո կան(1) մասնկաւ յորջորջեն անդրիացիք . և ի վերայ դրանց զործատանցն ամենեցունց զրեալ է անդրիական գրով (Պատկան , Քարանձան և այլն : Ունին ևս թաղական խորհուրդ մի ի հնչից անձանց բարեկարգի և գաղտնի բուհարկութեամբ շնորհալուր . յորց մին ատենուպիտ մին ատենուպիտ , երկուքն հոգարարձոք և մինն գա՛ճապետ :

Լուեալ զձեռնարկ բարեպաշտութեան սոցո ի հիմնել զեկեղեցի վնչա . Գլորաց համազգական Ս . Կաթուղիկոսի և ողորակը Քահանայապետի որոյ Էջմիածնի , և անտեսաց ունելով զսակաւաթիւ հօտ փարախի խրոյ որ ի Մանչեսթեր և ի շրջակայն , զրեալ է զմի օրհնաբեր կոնգակ աղբու խրատակածք՝ որ ժամանակ ի 14 Յունիսի 1871 , ընթերցաւ յատենի եկեղեցոյ և ոչ սակաւ ուրախութիւն և միտքարութիւն աղբուց առհասարակ ամենեցուն պանդխտացեալ սրտինց :

Մեծապատիւ Մելքոն աղա Յ . Մաղստեան՝ որ զինք Ս . Զատիկն ի հայրենիս իւր ի քաղաքը դարձեալ էր , այժմ ի վերադառնալն ի Մանչեսթեր բերեալ ընդ իւր զմի Աւետարան ճաշակապետ ի սուրբ Երրորդութիւն , ոսկեգօծ կազմեալ և զեղարուեստիւ արժաթապատեալ նուիրեաց սուրբ եկեղեցոյն Մանչեսթերի հոգեւոր ընծայ՝ պտուղ իւրն առաքինի պտին . զոր տէր Յիսուս ի փառս իւր համարեցի :

Մեծապատիւ Մելքոն աղա Յ . Մաղստեանի արձագանքը ի վերադառնալն ի Մանչեսթեր բերեալ ընդ իւր զմի Աւետարան ճաշակապետ ի սուրբ Երրորդութիւն , ոսկեգօծ կազմեալ և զեղարուեստիւ արժաթապատեալ նուիրեաց սուրբ եկեղեցոյն Մանչեսթերի հոգեւոր ընծայ՝ պտուղ իւրն առաքինի պտին . զոր տէր Յիսուս ի փառս իւր համարեցի :

Մեծապատիւ Մելքոն աղա Յ . Մաղստեանի արձագանքը ի վերադառնալն ի Մանչեսթեր բերեալ ընդ իւր զմի Աւետարան ճաշակապետ ի սուրբ Երրորդութիւն , ոսկեգօծ կազմեալ և զեղարուեստիւ արժաթապատեալ նուիրեաց սուրբ եկեղեցոյն Մանչեսթերի հոգեւոր ընծայ՝ պտուղ իւրն առաքինի պտին . զոր տէր Յիսուս ի փառս իւր համարեցի :

Մեծապատիւ Մելքոն աղա Յ . Մաղստեանի արձագանքը ի վերադառնալն ի Մանչեսթեր բերեալ ընդ իւր զմի Աւետարան ճաշակապետ ի սուրբ Երրորդութիւն , ոսկեգօծ կազմեալ և զեղարուեստիւ արժաթապատեալ նուիրեաց սուրբ եկեղեցոյն Մանչեսթերի հոգեւոր ընծայ՝ պտուղ իւրն առաքինի պտին . զոր տէր Յիսուս ի փառս իւր համարեցի :

(1) Խիստ գովելի կըգտնեմք Մանչեսթերի Հայոց այս ընթացքը , այսինքն իրենց հայրանուանական եան մասնիկը հաստատուն պահելը . միեզեղու բազումք ի մեկը երրորդական սովորութեան նետեկեղծ կվերցնեն զնոյն մասնիկը , եւ առանց եան մասնկան կըբերեն իրենց մականունը : Մանչեսթերի Հայոց քահանային գրաբառ գրելն եւս գովութեան արժանի կընամարիմք . քանզի եք մեր հոգեւորականներն ալ գնեկ երբեմն չգրեն զգրաբառը , յայնժամ կընաստատուի ազգայնոց ոմանց կարծիքը քի գրաբառ լեզուն մեռեալ է :

երբ տեղոյս կրօնաւորաց գրութիւնները , (չու իմա Յրանչիսիկանք) կըկարգայի , ըստ այնմ իմ միտքս մէջ այնպէս հաստատեալ զիտի որ ի սուրբ Երրորդութիւն Հայք և Յոյնք միշտ յափշտակիչ են . և Յրանչիսիկանք յափշտակեալ . իսկ երբ սուրբ Երրորդութիւն կըլլայ և 2—3 տարի ալ աստ մնալով քանի մը խնդիրներու ալ ակնանատեւ եղայ , այժմ կըխոստովանիմ և միշտ պիտի ըսմ որ սուրբ Երրորդութիւն մէջ միշտ Լատինք են որ կուզեն այլոց քրիստոնէից տեղերը յափշտակել . և անոնցմն աւելի յափշտակութեան հետեղ ազգ չկայ : Ուրեմն ալ զու մտած թէ ինչ տարաձայնութիւններ կ'լլեն խնդ Հայոց ազգին վրայ , որ միշտ խաբուեր է , և միշտ յափշտակուէր է , միշտ հարածուեր է , նախատուեր է , և միշտ իրաւունք ունենալով աղաչէր պաղատեր է , և միայն նօ , նօ , նօ , պատասխանն աւելելով ցաւ ի սիրտ կարագուրս ետ դարձեր է :

Բայց ա՛լ բաւական է՝ որ ասոնց յափշտակութեանց , հայհոյութեանց , նախատանաց , սուտ սիրոյն և համեղ լիզուայն և այլն և այլն խաբուեցանք , ալ խաբուելիք չունինք անոնց , և ոչ անոնց ըրած սարաւաղիքները զմեզ կըվրդովեն մեր արդար սեպհականութեան վրայ . միայն իրենք իրենց ինչ ըլլալը , սրտերուն մէջ մեր Ս . Յակովբայ սեպհական վանուցս վրայ ինչ ծածուկ խորհուրդներ ունենալին յայտնեցին , և այն ձեղ նման վե՛սմա . քաղաքագէտ և միանգամայն օտանան բարեխնամ տէրութեան երևելի Ալէքրի մը և վե՛սմա . քննիչ Միսիֆ Լիֆնոտի պէս տաղանդաւոր անձանց :

Մտորս կըվերջայնեմ վե՛սմասիւց Տեղեաց ինչպէս սկիզբը և մէջը , նոյնպէս և վերջը՝ ըսելով թէ այսուհետեւ ոչ երբեք կընամ զԼատին միտքանութիւնն ընդունել իմ ազգային սեպհական վանուցս մէջ . որ ահա ստով

սրոյ կաթուղիկէ Էջմիածնի՝ ազգասէր և Աստուածասէր հարազատ որդոց առաքելական սուրբ Եկեղեցոյս Հայաստանեայց և մեր , բնակեցոյ ի Մանչեսթեր և ի շրջակայս նորին՝ բազմապի ողջոյն և օրհնութիւն ի Քրիստոս Յիսուս :

Ո՛րք տեսեալ զարեւոտան ազգացն զհոկայսք այլ յուսուցազմութիւն ի մարզս բազմատեսակ գիտութեանց՝ ոչ ի խնդ անկեղծ հիւսալ բերիլեցի և ազգին իւրում զնոյն չմայթ իցէ զյառաջադիմութիւն : Եւ ո՛րք անհոգ առաւել ցնծացի , սրտալի բերիլութեամբ յորժամ տեսանիցի , զի և յազգի մերում գտանին յաջողածուն և ճարտար վաճառականք , որք հատեալ զծով և զցամաք ի խնդիր երանն օգտարեք վաճառականութեան , և զորդիս իւրեանց՝ ի պէտս ապագայ պայմատութեան ընդհանուր ազգին՝ ի դարձոցս բարեկարգս նոյն ազգաց բարեւտութեամբ զեղեցին : Եւ ո՛չ այսչափ միայն , այլև սակաւաթիւ գովով՝ զնոյն որ պիտոյնց կատարման վկարեւորութիւն չնստանան խապաւ . այլ ըստ պաշտելի օրինակի կրանաչնորհ հարցն իւրեանց՝ որ ուրեք և վիճելին զնոյն որ պիտոյս զմտաւածեալ նախապէս զբարեպաշտ վատակ Աստուածաշունչ զղայմանց սրտից իւրեանց թողուն՝ ի զարմանս օտարազնեայց , կարեպաշտութեան իւրեանց . որպէս ի նախնուսն հարցն մեր արարեալ են ի բազում վայրս օտար աշխարհայ :

Ձեռնակ բարեպաշտութեան ձեռք ի հիմնել զեկեղեցի Հայոց ի Մանչեսթեր հոգեւոր զործակցութեամբ արժաթիւն վարդապետի , անուշտ եղիցի յապագային արձան մշտաւ և անզրոյն Սասնաւաղջուտութեան հայկական սերնդոց առաջի օտար ազգաց , և յորաստու թիւն պայծառութեան նորակառոյց եկեղեցոյն՝ պատճառ ուրախութեան մեր և համբոյն հասարակութեան Սարմապեանս գրոհի , եթէ զհաստոյն ձեռք և զնախնական ուղղութեան անթերի պահպանեալք զիմաց մօնս՝ խորհելով ի նմանութենէն համազգեայն ձեռք երկերիւր և աւելի ամօք յառաջ ի նոյն արեւտան երկիրս մշտապայծառ կըբնին զարդացելոյ , և յանակնկալս օտարացից ի ծոցոյ հիմնեալ բազմաթիւ եկեղեցեաց իւրեանց իսկ փոթեւանայն ջանիք կանգնեցելոյ :

Բայց ի մտի ունեւրով զոյժ մեան հանգամանս սիրեցեալ որդոց մերոց՝ յուսամք Աստուծով զի հաւատն հոգեւոր հանրութեան մնալով ի սրտի ձեռքում , ապէ՛ տեղի ցանկութեան լուսաւորեցոյ զստպանուեցեալ միտս ուսումնասիրաւ որդոց մերոց՝ որք « գրարին ի բարին ժողովելով յամանս՝ զստտանն ի բոց ընկեցին » և միս բազմաթիւ երարց իւրեանց լինիլին ազգիւր մարբահոս ջրոյ կրթութեան և գաստիարակութեան :

Յեցեալ յայս միտք արական միտս , օրհնելով օրհնեմք սրտալիք շնորհակալութեամբ զմատակաձեր և մայր իմք Սարգիսն տիեզերաց , զի անկրկն պտեալ ի յուսոյ մերով տեսցուք զմեզ արժանաւոր ժառանգս նախա-

երբ նիստ եղաւ միայն Ս . Յակովբայ վանուցս խնդրոյն համար , սրտ վրայ բաւականն աւելի խօսեցաւ , և զուք փեմա . Տեղեաց օնկեղիք եղաւ . ուրեմն շնուց ինչ ծածուկ որ չխօսուի , և շնուց զաղբուր որ չյայտնուի . ահա իմ արդար իրաւունքս արեւի նման յայտնուեցաւ . թէ պէտեւ արդէն յայտնի էր : Ուրեմն Տեղեաց իմ , այսքանս բաւական համարելով թէ և զուք ալ բաւականն աւելի ձանձրացաւ . կըխնդրեմ այս խնդրոյն վրայօք մեր նուստութիւնը կրկին շնեղացնէք . վասնզի ինչպէս յայտնեցի երկրորդ նիստին մէջ ալ , այս գործը իմ ձեռքս էլաւ , այսուհետեւ ես այս գործը վերջացած գիտեմ , և չունիմ այլ ես ըսելիք , և ինչպէս իմ ազգային վարչութեանս արդէն գրած խնայուցած էի , այս անգամս վերջնական կերպիւ պիտի տեղեկագրեմ բոլոր անցքերը որք անցին . և եթէ այսուհետեւ Լատինք կրկին զմեզ զատ կոչելու լինին , ոչ զալիք ունիմ և ոչ բան մը խօսելիք , ալ նոյն խնդիրը ազգային վարչութիւնը և ընդհանուր Հայոց ազգը զիտն՝ ըսելով՝ վերջացոյց :

Բաւական միջանկեալ խօսակցութիւններ ըլլալէ զինք վե՛սմա . Սիւնիֆ Լիֆնոտի յու կըցուց սակ թէ՛ իմս ցանք Ս . Յակովբայ մասին մեր վերջնական որոշումը . սուրբ Պրիչայ վանուց (որ է տուն Կայիախայի) համար ինչ ըսելու էր , որ Լատինք նոյնպէս տարին մի անգամ զըզատարագին եղիք՝ ձեռք հրաման խնդրելով :

Սրտազան Հայրը որ այսպիսի տաղտեղալի և սրտամաղ խնդրէն աղատած կըկարծէր զինքը , երբ այս նոր առաջարկութիւնը ըսց , զարմացաւ , և զարմաւ ասոյ « Լիֆնոտի , կըզարմանամ Լատինաց նոր յարուցած խնդրոյն վրայ . այսպէս տարաւոր խնդրներն ինչ քու սրտի քաղեն , ի հարկէ ինչ որ ըսեցին Ս . Յիսուս կողմէն խնդրոյն վրայօք՝ սուրբ Պրիչայ վանուց համար

Հարց մերոյ ազգասիրաց Արամայ և Հայկայ և զհետեւ զայն նոցին կենդանոցս օրինակի արշալույժ գրարձրեալն Աստուած յաջողել ձեզ յամենայնի զձեռնարկս հոգեւորս և մարմնականս, հանդերձ քաջաուղջ կենօր տիրապարգե վերդատանայ ձերոյ :

Ողջ լերուք և օրհնեալք յԱստուծոյ և յամենայն սրբոյ նորս և ի մէջ :
ԳԼՍՐԳ Գ .
կարողիկոս ամենայն Հայոց :
Ի Ս . Էջմիածին 23 Հոկտեմբերի 1869 :

Տարակոյս չունենալով թէ բարեւեր հասարակութիւնը աւելի սիրով պիտի կարգայ ազդային վարժարանաց յատկապէս թեմական օգտակար տեղեկութիւնները քան զլուսավար բանակութիւնները . որ ժամանակէ մը ՚ի վեր կ' . Պօլսոյ ազգային լրագրաց էջերը գրաւած են ՚ի ցաւ սրտի ազգին ողջամիտ և խողզուտէր մասին , յօժարամիտ կը հրատարակեմք հետեւեալ նամակը . զոր Եօսեմիշէն յուղարկած են .

Եօսեմիշ , 14 Յուլիս 1871

Հարգոյ խմբագիր Արշալույս .

Հայոց ազգին համար եթէ յուսոյ տեղի մը դեռ կրկանուի . այն ուրիշ բան չէ եթէ ոչ դպրոցը . Արշալույս և ուսումնասիր անձանց համար ալ չկայ աւելի գեղեցիկ , աւելի սիրելի լուր մը քան զայն որ դպրոցներու յատկապէս թեմական կը վերաբերի . ուստի իբրև բոլոր ազգին ուրախաւիժ լուր մը կը փութամ ձեր ազգօրոյս լրագրոյն փնջցաւ հրատարակել Եօսեմիշու Աստուծոյն գրքոցին գրեթէ մէկուկէս ասորուան մէջ ունեցած զգալի յատկապէս թեմական :

Յիշեալ աւանդ Չ. Պոլսոյն վիճակին մէջ է , որ գրեթէ 120 ընտանիքէ բաղկացեալ ազգայինը գեղեցիկ դպրոց մը ունին : Անոնց ազգասէր և ուսումնասիր բնաւորութեան յայտնի ապացոյցներն են իրենց դպրոցը և անոր վերաբերեալ հաստատուն կալուածները . որոց իւրաքանչիւրը մէկ մէկ բարեպաշտ անձ կառուցի և թողոցի է յամենայն իր անուան : Եօսեմիշի քննութեան հանդէսը կատարուեցաւ ՚ի ներկայութեան տեղոյս գլխավորամ' Ալէիս , գաւառներն ու այլազգեաց և յունաց բոլոր երեւելի անձանց և խումբ բազմութեան ազգայնոց : Եօսեմիշի մէջ , ճշմարտիւ ուրախութիւն և զարմանք ազգից ինձ կըր աշակերտք և աշակերտուհիք որոց ամենէն չափահասը հաշիւ 12-13 տարեկան կայ , քաջ պատասխանատու հանգիստացան հետեւեալ քանակութեամբ .

Վերականգնութիւն աւարտեալ և վերլուծութիւն :
Խորագրմանութիւն յաշխարհագրութեան ՚ի գրաբառ :
Ազգային պատմութիւն , քրիստոնէական վարդա-

դպեցութիւն , և սրբազան պատմութիւն Աւետարանի՝ աւարտեալ :

Աշխարհագրութիւն մասն աւաջին և երկրորդ , ուսումնական և բնական :

Թուաբանութիւն , շորս գործողութիւնք :

Գեղարդութիւն . իսկ երկամեայ արդիւնք տաճկերէնի գիր և ընթերցմունք են :

Քննութիւնը առաւօտեան ժամը 1ին (ըստ Տաճկաց) սկսեալ՝ գրեթէ մինչև 5 տեկ . իւրաքանչիւր դասու աւարտման , աշակերտք և աշակերտուհիք առանձին առանձին ճառեր և երգեր կը կարգային : Էջաւարտ քննութեան դասատուին յօրինած բարոյական խաղձը խիստ յաջող կերպով ներկայացուցին թատերական ձևով , որ մեծ ազդեցութիւն ըրաւ ոչ միայն մերոյն . եայ այլև օտարազգի հանդիսականաց : Պարզեաբան խումբի հանդէսն ալ կատարուելով հետագայ աշակերտք և աշակերտուհիք մրցանակ ստացան , որոնց անուններն իրենց յատկապէս թեմական կարգով ասոնք են :

- Աշակերտք .
Վահան Ս . Պարտիզպանեան
Խիմոն Զովհաննէսեան
Սարգար Զովհաննէսեան
Ղազարապետ Գարբիէլեան
Գեորգ Դրիգորեան
Յակոբ Զովհաննէսեան
Զովհաննէս Գարբիէլեան
Սարտիրոս Կարապետեան
Աշակերտուհիք .
Յուլիանէ Հայրապետեան
Լեւոնտամ Մկրտիչեան
Վասիլուհի Զովհաննէսեան :

Այսպէս քննութեան հանդէսը հայկաբան դասատուին ազգու տոնարանութիւնը վերջանալով , բոլոր օտարազգի հանդիսականք իրենց մեծ շնորհակալութիւնը և գոհունակութիւնը նուիրելով թէ՛ ուսումնական գաւառուին և թէ՛ թաղական խորհրդոյ մեծարոյ անդամոյ՝ որոց անխնայ ջանքիք և տնօրինութեամբը ինչ ժամանակի մէջ աշակերտք այս աստիճան յատկացած են , մեկնեցան մեծ գովեստներ տալով Հայոց ազգին ուսումնասիր բնաւորութեանը : Վերջապէս ես իբրև թարգման զարմանք Եօսեմիշու Հայ հասարակութեան՝ սարտք կը համարիմ շնորհակալութիւն և գովեստ մատուցանել Արմաշու վանից վարժարանի աշակերտ Է. Էնիկը լիբիցի պարոն Պօլսո Ս . Միսիսեան գաւառուին . որ իւր խոհեմ ընթացքով և հայկական լեզուին մէջ ունեցած հմտութեամբը սուղ ժամանակի մէջ դպրոցը այսքան յատկ տանելով՝ ազգին համարմանը արժանի եղած է լիարէն :

մէջ ձգել ազգային իրաւունքս :

«Յուսով եմ վսեմս . Տեառք , թէ այս համաուստիստ ստեղծութեամբ համոզուեցաք թէ՛ նոյն Փրկչոց վանքը երբէր տարբերութիւն չունի Ս . Զակարայ վանքին ՚ի մասին ազգային սեպհականութեան , և կը յուսամ զարձակել թէ այս երկու վանքոց իրաց կրկին հարց և փորձը ներու կարատութիւն չմտայ :

«Սնտք կիր , ըստ վսեմս . Վալի փաշան , երբէք ձեր իրաւունքները չխորտուիր , մենք մեր տեղեկագիրք պիտի գրկենք Պօլսո մեր քննութեանը համեմատ , և ՚ի հարկէ իւրաքանչիւրոց իրաւանց համեմատ ումեն մարդ իրեն սեպհական ունեցած իրաւունքին տկրն կ'ի բնէ անտի . այս վստ կը յուսամ որ՝ զիջ առնեն այս խնդրոց հրամանները կողմն Բարձրագոյն Գահին» :

Այն ինչ ժողովն արձակուելու վրայ էր , յուսեցուց խմբագրար Ս . Պատրիարքն վսեմս . Վալի փաշային խնդրել որ՝ Վատիկան մեզ տուած կրկնազգ քրիստոնէաց ևս յայլու՛մ պահու ունեկող լինին , որ՝ Սիոն լերան վրայ մեր գերեզմանատան մէջ Վատիկան երկու դուռն բացած էին յանդիման , յատուրս իզլէլի փաշայի , փոխանակ թագաւորական օրդուտային վրայ բանալու , և այսպիս չարաչար մեր իրաւանց դրամ են , ինչպիս կանխագոյն պատմեցաւ պատմութեանս սկիզբը . և սոյն դատիս համար բանիցս անգամ ալ պաշտօնական կերպիւ Պօլսո գրուած էր :

«Թէ՛ և , ըստ վսեմս . Վալի փաշան , այդ խնդրը մեզ հրամայուածներուն մէջ չէ , բայց քանի որ այդքան կը թախամեմք , 2-3 օրէն յետոյ անոր ևս կը նայեմք . այս օրերս ուրիշ ստիպողական գործեր ունինք . պէտք է որ զանոնք նախ լինիլընեմք» :

Այսպէս վերջացաւ երրորդ նիստն ալ :

(Պիտի շարունակուի :)

Վերնորքեմ տէր , այս խնդրութեանս անկէն մի շնորհ չեղով՝ ձեր պատուական թերթին մէջ հիւրընկալելու բարեհաճիք , որուն համար շնորհակալութիւնս ընդունեն ինչ մաղթելով , մնամ վիշտ ցանկացող յառաջադիմութիւն ազգիս : Սրտադէս Ռակնեան :

Վարպաղու բարեխնամ Առաջնորդ Ջալալեանց գերա . Սարգիս արքեպիսկոպոսին՝ քաղաքիս Հայոց ըրած այցելութեան քաղցր յիշատակը՝ դիտեմք որ անջնջ մնացած է զմեռնացի ազգայնոց սրտից մէջ . վստնորոյ տարակոյս չունիմք թէ բոլոր հասարակութիւնը մեծաւ հաճութեամբ պիտի կարգայ՝ Արթին Կերպաստուութեան ազգասիրական խնամք կատարեալ Վարպաղու ազգային դպրոցին բարեկարգութեան նկարագրութիւնը . զոր Արարչոյ Մայիս ամառաբէն քաղելով կը հրատարակեմք :

«Ազգային նուիրող դպրոց Վարպաղու :

«Այս երեւելի դպրոցը՝ մեր ազգային միւս դպրոցոց օրինակի պէս՝ իւր սկզբնաւորութենէն ի վեր դանապէս շրջաններ ունեցել է : Սենք այստեղ անցեցող վերայ խօսելու միտք չունիմք . վստնոր ազգին մեծագոյն ողջամիտ մասին քաջայայտ է . միայն պարտ կը համարեմք ներկայիս վերայ մէկ քանի տեղեկութիւններ հաղորդել ձեզ :

Արդէն յայտնի է որ վեհափառ Հայրապետն ազգիս տէր Գեորգ քաջ զիտելով թէ՛ մի ազգի բարոյական և նիւթական երջանկութիւնն կը լինի դպրոցներից . վստնորոյ իւր հայրանքով հոգատարութեամբ իմաստուն և նախատես խորհուրդներով և բարեհաճ բոյր խրատուանք իւր ամեն ծայրագոյն զբաղմունքներից աւելի այս դերագոյն գործառնութեան , այն է դպրոցաց բարեկարգութեան հաստատութեան ու շարունակութեան գործընթաց , ինչպէս որ ազգային լրագիրք անգաբար մեզ կը ծանուցանեն : Վասնզի մէկ կողմից դերագոյն Մայր Աթոռոյ ուսումնարանը շինելու , միւս կողմից ամեն հայրանակ քաղաքաց դրամայնեք պայծառացնելու և ծաղիկցնելու տրեւումէ , որոնք իւր ազգասիրական ջանից անդձ և կենդանի յիշատակներ կարող են լինել :

Այս ազգաշահ խնամամտութիւնը վայելցն նաև ազգային հոգեւոր դպրոցն Հայոց Վարպաղու , որնոր նոյն Աստուածարեալ Հայրապետի քաջալերութեամբ և տեղոյս Առաջնորդ սրբազան Սարգիս արքեպիսկոպոսի արթուն և բազմափորձ գործունեութեամբ և գրեթէ իւր առաջին շրջաններից տարբեր և յառաջադէմ շրջան և ուղղութիւն ստացաւ :

Այս բարեբաստութիւնը նախընթաց 1870 թուականի Սեպտեմբեր ամսից սկսաւ վայելել՝ դպրոցական հորիզոնի վերայ կարծես մի կենսատու արև ծագեցաւ շնորհիւ Արթուն Վեհափառութեան . որովայս բարոյական պարագիծ բանական բոյսերը սկսան վերընձիղել , աճել և զարգանալ . մէկ խօսքով Ք Հայ վարժարանի սեպհական յատկութիւնները սկսան սորա մէջ այլապէս ուսմանց ևս աւաւել հայկաբանութեան մէջ սքանչելի հսկայաբայլ ընթացքով աւաջ գնացին :

Դպրոցը առաջմկը բաղկանայ երեք դասարանից և մէկ նախակրթարանից , որոց մէջ կուսանին այժմ 200ի չափ աշակերտք , որոց ուսանելի առակայքն են՝
Կրօն , Հայերէն , Ռուսերէն , Գաղղիարէն ,
Պատմութիւն Հայոց , (1)
Աշխարհագրութիւն Հայաստանի ,
Թուաբանութիւն .
Ինչ հանուր աշխարհագրութիւն .
Ինչ հանուր պատմութիւն .
Վայելչագրութիւն .
Երգեցողութիւն .

Այս առարկայից համար իւրաքանչիւր ամսին ըստ օրինակի բարեկարգ դպրոցաց վարժապետաց համահասան վկայութեամբ , տեսչին կողմնէ աշակերտաց , ըստ իւրաքանչիւրոց արժանաւորութեանց վկայականներ են տրվում : Իսկ նախակրթարանի մէջ Հայերէն և Ռուսերէն լեզուաց կարգաւորեալ ընթերցանութիւնք և վայելչագրութիւնք և թուաբանական նախադիտելիք : Այս ամենայն ուսմանց դասախօսութիւնք :

(1) Երբ ստոյգ է որ Հայոց պատմութիւն եւ աշխարհագրութիւն Հայաստանի՝ դաս կըրորուի , ինչպիս որ տարակոյս բունիմ ստոյգ լինելոյն վերայ , ապա ուրիշմն անտեղի եւ անհիմն է ազգային լրագրաց ոմանց գանգատը ընդդէմ Ռուսաց կառավարութեան՝ իւր արգիլած գիշերայ դասախօսութիւնները Ռուսաստանի Հայ վարժարանաց մէջ : Գրատ . խմբու .

ալ միևնոյն ընդարձակութեամբ բանից՝ միևնոյն փաստերը պիտի կրկնուի , և այսու պատուական զլսոց ձերոց ցաւ և նեղութիւն պիտի պատճառուին ՚ի զոր . բայց եթէ կըրարեհաճիք՝ սկսիմք սկիզբէն . վստնոր Ս . Զակարայ վանքը ընդհանուր Հայոց ազգին սեպհականութիւնն է , սուրբ Փրկչոց վանքը սեպհականութիւնն չըլլով՝ կըրազեն , կամ ստաջիմը ընդհանուր ազգին , իսկ երկրորդը մասնաւորաց կըրկարբերի կըրարձեն , և կամ մինն օսմանեան մեծագոր տէրութեան հզոր հովանաւորութեան տակ , իսկ միւսը օտարաց , քանի որ երկուքնս միասին շնորհիւ մեծագոր տէրութեան Հայոց ազգին սեպհական իրաւունքն են այսքան զարեւելի կերպ , քանի որ միևնոյն ազգին կըրկարբերին , և անոր հրամանին տակն է , անոր արօք և ողորմութեամբը կըրպահ պանուի , ինչպէս կարի լինիլ միայն մէջ Վատիկան արարութիւնը չի յայտարարի , իսկ միւսին մէջ իբրև անմիտս զանցաւորութիւն ըլլայ . և կամ ինչպէս կարի լինիլ միայն մէջ կատարած պաշտօնն իմ կրօնքիս զպչի , իսկ միւսինը անմիտս համարուի . այս հակասութիւնները իսկ իրենց բնութեան մէջ հակասակ ըլլալը կըրյայտունեն : Չեք Վատիկանն ալ տեղի նոր զլսոցուտ մը տեղեկելիք անպատեհ կրօնպիւմ . թող Վատիկան Ս . Զակարայ վանքը համար մինչև ցարդ կըրած այնքան խօսաւածները մերժելին բերելով՝ կըրզեն Ս . Զակարայ համար հաղեղան , կուզեն սուրբ Փրկչոց համար . վստնոր զի մեզ համար երկուքն ալ մի է , և որքան այս դատը կրկնեն , միշտ անեղիք պատասխաններն միևնոյնն է . ըստ զիբրին է ինձ համար թմ իշխանութիւնէս հրատարակ չհասնալ քան թէ այնպէս վստանուուն մեռնել , տակ նշաւակի ըլլալ իմ ազգային սեպհականութեանս անհատաւոր զտնուելով , և թէ նստեաց ճիւղանէն աշխատելու տեղ՝ անոնց ինչպատրութիւն ընելով վստանգի

